

Przemysław Maj*

SPECYFIKA PODKARPACKIEGO OKRĘGU NR 9 W WYBORACH DO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO W 2014 ROKU

THE SPECIFICITY OF DISTRICT NO. 9 IN THE 2014 ELECTIONS TO THE EUROPEAN PARLIAMENT IN THE REPUBLIC OF POLAND

Abstract

The Subcarpathian Voivodeship is a specific region in terms of electoral preferences. The results of the European elections in 2004, 2009 and 2014 indicated that results better than the national average were gained by right-wing parties (Liga Polskich Rodzin, Prawo i Sprawiedliwość) as well as “rural” committees (Polskie Stronnictwo Ludowe, Samoobrona). The aim of this article is to explain the factors influencing the electoral preferences.

Key words: 2014 elections, European Parliament, Subcarpathia, Subcarpathian Voivodeship, district No. 9.

W 2014 r. na Podkarpaciu listy zarejestrowało dziewięć komitetów wyborczych. W kolejności według przypisanej numeracji list były to: Komitet Wyborczy Solidarna Polska Zbigniewa Ziobro, Komitet Wyborczy Wyborców Ruch Narodowy, Koalicyjny Komitet Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej – Unia Pracy, Komitet Wyborczy Prawo i Sprawiedliwość, Koalicyjny Komitet Wyborczy Europa Plus Twój Ruch, Komitet Wyborczy Polska Razem Jarosława Gowina, Komitet Wyborczy Nowa Prawica – Janusza Korwin-Mikke, Komitet Wyborczy Platforma Obywatelska RP i Komitet Wyborczy Polskie Stronnictwo Ludowe. Trzy komitety zarejestrowane w innych okręgach (Komitet Wyborczy Demokracja Bezpośrednia, Komitet Wyborczy Samoobrona, Komitet Wyborczy Partia Zieloni) nie wystawiły list kandydatów w okręgu nr 9 (*Wyniki wyborów do PE 2014*).

---

* Instytut Nauk o Polityce, Uniwersytet Rzeszowski, al. mjr. W. Kopisto 2a, 35-959 Rzeszów, e-mail: przemaj@o2.pl

Tabela 1. Wyniki wyborów do PE w okręgu podkarpackim

Nr listy	Nazwa komitetu	Rezultat w liczbach	Odsetek głosów
4	Komitet Wyborczy Prawo i Sprawiedliwość	196,247	49,31
8	Komitet Wyborczy Platforma Obywatelska RP	73,381	18,44
9	Komitet Wyborczy Polskie Stronnictwo Ludowe	28,927	7,27
7	Komitet Wyborczy Nowa Prawica – Janusza Korwin-Mikke	28,474	7,15
1	Komitet Wyborczy Solidarna Polska Zbigniewa Ziobro	23,512	5,91
3	Koalicyjny Komitet Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej-Unia Pracy	18,761	4,71
6	Komitet Wyborczy Polska Razem Jarosława Gowina	13,820	3,47
5	Koalicyjny Komitet Wyborczy Europa Plus Twój Ruch	7,746	1,95
2	Komitet Wyborczy Wyborców Ruch Narodowy	7,123	1,79

Źródło: opracowanie własne na podstawie strony internetowej Państwowej Komisji Wyborczej, <http://pe2014.pkw.gov.pl/>, inf. z dnia 10 VII 2014.

Odnosząc się do wyników wyborów, w okręgu wygrało Prawo i Sprawiedliwość, uzyskując ponad dwukrotnie więcej głosów niż Platforma Obywatelska (odpowiednio 49,29% i 196 247 głosów oraz 18,43% i 73 381 głosów PO). Trzecim w kolejności komitetem było Polskie Stronnictwo Ludowe, które uzyskało 7,27% i 28 927 głosów. Niespełna 500 głosów mniej otrzymał Komitet Wyborczy Nowej Prawicy – Janusza Korwin-Mikke, zdobywając 28 474 głosy, co stanowiło 7,15%. Piątym komitetem wyborczym była Solidarna Polska Zbigniewa Ziobro, która uzyskała 23 512 głosów (5,91%). Poniżej 5% zdobyły pozostałe cztery komitety: Komitet Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej – Unia Pracy, Komitet Wyborczy Polska Razem Jarosława Gowina, Koalicyjny Komitet Wyborczy Europa Plus Twój Ruch oraz Komitet Wyborczy Wyborców Ruch Narodowy.

Warto wskazać na wyniki dwóch komitetów wyborczych. Po pierwsze, Koalicyjnego Komitetu Wyborczego Sojusz Lewicy Demokratycznej – Unia Pracy, ponieważ koalicja uczestniczyła w podziale mandatów w skali ogólnopolskiej, zdobywając pięć z nich. Wynik w okręgu nr 9 zdecydowanie zaniżał osiągnięty przez ten komitet wyborczy rezultat ogólnopolski, który wyniósł 9,44%. Z kolei Komitet Zbigniewa Ziobro był zdecydowanie nadreprezentowany w stosunku do uzyskanej średniej z pozostałych okręgów wyborczych – wyniosła ona w kraju 3,98%. Dobry wynik i przekroczenie 5% w okręgu nie doprowadziło jednak komitetu do uczestnictwa w podziale mandatów do Parlamentu Europejskiego.

Tabela 2. Porównanie wyników uzyskanych przez wybrane komitety w okręgu nr 9 do średniej ogólnopolskiej

Nr listy	Nazwa komitetu	Wynik krajowy (%)	Wynik w okręgu (%)	Różnica
1	Komitet Wyborczy Solidarna Polska Zbigniewa Ziobro	3,98	5,91	+ 1,93
2	Komitet Wyborczy Wyborców Ruch Narodowy	1,40	1,81	+ 0,41
3	Koalicyjny Komitet Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej-Unia Pracy	9,44	4,71	- 4,73
4	Komitet Wyborczy Prawo i Sprawiedliwość	31,78	49,29	+ 17,51
5	Koalicyjny Komitet Wyborczy Europa Plus Twój Ruch	3,58	1,97	- 1,61
6	Komitet Wyborczy Polska Razem Jarosława Gowina	3,16	3,47	+ 0,31
7	Komitet Wyborczy Nowa Prawica – Janusza Korwin-Mikke	7,15	7,15	0
8	Komitet Wyborczy Platforma Obywatelska RP	32,13	18,43	- 13,7
9	Komitet Wyborczy Polskie Stronnictwo Ludowe	6,80	7,27	+ 0,47

Źródło: opracowanie własne na podstawie strony internetowej Państwowej Komisji Wyborczej, <http://pe2014.pkw.gov.pl/>, inf. z dnia 10 VII 2014.

Jeśli wziąć pod uwagę dane zawarte w tabeli 2 *Porównanie wyników uzyskanych przez wybrane komitety w okręgu nr 9 do średniej ogólnopolskiej*, to widoczna jest korelacja pomiędzy rezultatami a charakterem okręgu wyborczego i elektoratu. Zauważalny jest prawicowy i ludowy charakter Podkarpacia w analizowanych wyborach.

Po pierwsze, większość zarejestrowanych komitetów wyborczych zidentyfikowanych jako prawicowe uzyskało wyniki wyższe od średniej ogólnopolskiej. Na tej liście znalazły się komitety: Solidarna Polska Zbigniewa Ziobro, Ruch Narodowy, Prawo i Sprawiedliwość oraz Polska Razem Jarosława Gowina. Wyjątkiem była Nowa Prawica – Janusza Korwin-Mikke, która uzyskała identyczny wynik. Zsumowane rezultaty wszystkich wymienionych komitetów prawicowych w skali kraju wyniosły 47,47%, natomiast w okręgu były o 20% wyższe i sięgnęły 67,63%.

Po drugie, wszystkie ugrupowania identyfikowane jako lewicowe zdobyły gorsze rezultaty od średniej w kraju. Dotyczyło to Koalicyjnego Komitetu Wyborczego Sojuszu Lewicy Demokratycznej – Unia Pracy i Koalicyj-

nego Komitetu Wyborczego Europa Plus Twój Ruch. Zsumowane wyniki tych komitetów w okręgu były równe 6,68%, natomiast w kraju 13,2%.

Po trzecie, w okręgu tradycyjnie dobry rezultat uzyskało Polskie Stronnictwo Ludowe, uzyskując wynik lepszy od średniej o 0,47%, natomiast rządząca Platforma Obywatelska osiągnęła wynik gorszy od krajowego o 13,7 punktów procentowych.

Jeśli porównamy wyniki tych spośród komitetów wyborczych, które brały udział w poprzednich wyborach do Parlamentu Europejskiego w roku 2009, to ponownie potwierdza się teza o profilu wyborczym okręgu nr 9. Lewicowy komitet koalicyjny uzyskał wówczas wynik o 4,94% gorszy od ogólnokrajowego, Prawo i Sprawiedliwość o 14,48% wyższy, Platforma Obywatelska o 15,24% gorszy, natomiast ludowcy lepszy o 5,44%. Dane dotyczące tych wyborów zawarto w tabeli 3 *Porównanie wyników uzyskanych przez wybrane komitety w okręgu nr 9 do średniej ogólnopolskiej w roku 2009*.

Tabela 3. Porównanie wyników uzyskanych przez wybrane komitety w okręgu nr 9 do średniej ogólnopolskiej w roku 2009

Nr listy	Nazwa komitetu	Wynik krajowy (%)	Wynik w okręgu (%)	Różnica
3	Koalicyjny Komitet Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej – Unia Pracy	12,34	7,40	- 4,94
4	Komitet Wyborczy Prawo i Sprawiedliwość	27,40	41,88	+ 14,48
8	Komitet Wyborczy Platforma Obywatelska RP	44,43	29,19	- 15,24
9	Komitet Wyborczy Polskie Stronnictwo Ludowe	7,01	12,45	+ 5,44

Źródło: opracowanie własne na podstawie strony internetowej Państwowej Komisji Wyborczej, <http://pe2009.pkw.gov.pl/inf>. z dnia 10 VII 2014.

Z kolei w 2004 r. mandaty przypadły następującym komitetom wyborczym: Komitetowi Wyborczemu Liga Polskich Rodzin (lista nr 10) jeden mandat – objął go Filip Adwent, Komitetowi Wyborczemu Prawo i Sprawiedliwość (lista nr 9) drugi mandat – objął go Mieczysław Janowski. Skąpomandatowy charakter okręgu sprawił, że deputowanych nie wprowadziły komitety wyborcze, które osiągnęły zarówno w skali kraju, jak i okręgu dobre wyniki; dotyczyło to: Platformy Obywatelskiej, Polskiego Stronnictwa Ludowego oraz Samoobrony (*Wybory do Parlamentu Europejskiego 2004*). Oceniając wyniki w okręgu podkarpackim, należy stwierdzić, że relatywnie wysokie poparcie tradycyjnie uzyskały wówczas ugrupowania prawicowe oraz komitety reprezentu-

jące interesy mieszkańców wsi. Wyniki Samoobrony i Polskiego Stronnictwa Ludowego traktowane łącznie dawały tym komitetom wyborczym wynik lepszy niż uzyskało PiS oraz arytmetyczną szansę na mandat, jednak rywalizacja spowodowała, że komitety, walcząc o wyborców na wsi, stanowiły polityczną konkurencję i nie były zdolne do stworzenia wspólnej listy.

Okręg wyborczy nr 9 jako region

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że region jest jednolitym obszarem, w ramach którego władze samorządowe posiadają określoną podmiotowość w zakresie kształtowania polityki gospodarczej, społecznej i kulturowej (Kozak, Pyszkowski, Szewczyk 2001: 44). Zgodnie z zaprezentowanym podejściem za region można uznać obszar, który spełnia cztery przesłanki: 1) pomiędzy mieszkańcami istnieje więź społeczna oparta na poczuciu wspólnej tożsamości; 2) występuje wspólnota interesów gospodarczych oraz dośrodkowa integracja gospodarza; 3) istnieje pochodząca z wyboru reprezentacja polityczna; 4) podmiot tego typu jest bezpośrednio podporządkowany szczeblowi centralnemu.

Podkarpacie jako województwo i zarazem oznaczony numerem 9 okręg w wyborach do Parlamentu Europejskiego spełnia wymienione cztery kryteria. W pierwszej kolejności jest obszarem, który charakteryzuje się silną więzią, poczuciem odrębności w stosunku do innych województw. Tożsamość Podkarpacia została ukształtowana historycznie i współcześnie jest podtrzymywana poprzez więzy na płaszczyźnie politycznej i gospodarczej.

W wymiarze administracyjnym województwo podkarpackie powstało w 1999 r. w wyniku reformy samorządowej z połączenia dawnego województwa rzeszowskiego, krośnieńskiego, przemyskiego oraz części tarnowskiego i tarnobrzeskiego (Grygiel, Grzesik 2003: 56). Obszar okręgu jest wyznaczony również granicami naturalnymi – są to rzeki Wisła i San na północy, na południu i wschodzie granica państwa oraz rzeka Wisłoka na zachodzie. W wymiarze historycznym Podkarpacie to obszar dawnej Galicji, który był peryferyjnie położony względem Lwowa i Krakowa.

W drugiej kolejności należy podkreślić cechy województwa na płaszczyźnie gospodarczej. Wspólnotę interesów w tym wymiarze kształtuje peryferyjne położenie nie tylko względem innych części kraju, ale także pozostałych regionów Unii Europejskiej. Na sytuację gospodarczą województwa podkarpackiego mają wpływ różne czynniki. Po pierwsze, transgraniczne relacje głównie z Ukrainą – aktualny stan wymiany handlowej. Po drugie, okręg cechuje dośrodkowa integracja gospodarza, w której

kluczową rolę odgrywają dwa miasta – Rzeszów i Krosno. Pozostałe ośrodki miejskie nie mają takiej skali oddziaływania. Wspólnotę interesów kształtują inwestycje wspierane z unijnych programów spójności i rozwoju regionalnego, które są realizowane w skali województwa i mają głównie infrastrukturalny charakter. Cechą wyróżniającą region jest także kondycja gospodarcza mierzona różnymi wskaźnikami, takimi jak stopa bezrobocia, poziom przedsiębiorczości, wysokość PKB na jednego mieszkańca. Znaczenie tych czynników dla politycznych wyborów mieszkańców zostanie poddane analizie w dalszej części artykułu.

Po trzecie, województwo posiada wyraźną polityczną reprezentację, co pozwala na formułowanie twierdzeń o jego specyfice wyborczej. Okręg nr 9 charakteryzuje się prawicowymi tradycjami wyborczymi elektoratu, ponadprzeciętną frekwencją wyborczą, dobrymi wynikami ugrupowań identyfikowanych jako reprezentujące interesy wsi. Tego typu wnioski odnośnie do specyfiki wyborczej można wysunąć wobec elekcji różnego typu, nie tylko europejskich. Warto podkreślić, że decydenci, ustalając kształt okręgów w wyborach do Parlamentu Europejskiego, pozostawili Podkarpacie jako samodzielny okręg wyborczy, co w przypadkach innych województw nie było regułą (np. okręgi 12 i 13 powstałe z połączenia odpowiednio województw dolnośląskiego i opolskiego oraz lubuskiego i zachodniopomorskiego).

Po czwarte, region podkarpacki oprócz tego, że jest jednolitym okręgiem wyborczym, jako jednostka administracyjna stanowi województwo bezpośrednio podległe władzy centralnej. Konstatując, podkarpackie jest zarazem: województwem, okręgiem wyborczym oraz regionem. Spójność w zakresie tożsamości, więzów gospodarczych i politycznych pozwalają na potraktowanie Podkarpacia jako podmiotu w ramach socjograficznego modelu badań zachowań wyborczych (Cwalina, Falkowski 2005: 81).

Podkarpacie w świetle socjo-geograficznego modelu badań zachowań wyborczych

Model socjo-geograficzny ma charakter wieloczynnikowy. Zgodnie z nim przyjmuje się, że największy wpływ na decyzje wyborców mają specyficzne zmienne społeczne oraz geograficzne usytuowanie okręgu. Dalsza analiza zostanie przeprowadzona w oparciu o zidentyfikowane w ramach tego modelu czynniki.

Wśród determinant, które w dużym stopniu mają wpływ na głosowanie w regionie podkarpackim, należy wyróżnić wskaźnik uczestnictwa w praktykach religijnych, poziom zurbanizowania okręgu, a także

czynniki wskazujące na sytuację gospodarczą regionu – odsetek bezrobotnych, poziom PKB liczony na jednego mieszkańca i wskaźnik przedsiębiorczości¹.

Pierwszą z wymienionych determinant jest religijność, która kształtuje nie tylko frekwencję wyborczą, ale także preferencje polityczne. Odnosnie do frekwencji badania Mirosławy Grabowskiej potwierdziły, że uczestnictwo w praktykach religijnych w istotny sposób wpływa na partycypację wyborczą, niezależnie od innych czynników (Grabowska 2004: 311). Ponadto, jeśli wziąć pod uwagę średnie indeksu partycypacji w poszczególnych kategoriach praktykowania, to najniższe są dla osób praktykujących bardzo rzadko, a najwyższe w grupie praktykujących raz w tygodniu lub częściej². Obszar okręgu nr 9 obejmuje diecezje przemyską i rzeszowską, w których odsetek wiernych Kościoła katolickiego biorących czynny udział w praktykach religijnych należy do najwyższych w kraju (ISKK 2013) i wynosi średnio 60%. Przekłada się to na frekwencję w wyborach, co zostało wykazane w dalszej części artykułu.

Wysoki poziom religijności powoduje, że na szczycie hierarchii preferencji wyborczych znajdują się ugrupowania programowo nawiązujące do religii katolickiej. Do takich wniosków można dojść po analizie wyników wyborów w roku 2004, kiedy wygrywała Liga Polskich Rodzin i Prawo i Sprawiedliwość oraz w latach 2009 i 2014, kiedy najwięcej głosów zdobywało PiS – co w ostatniej elekcji przyniosło temu komitetowi dwa mandaty.

Spostrzeżenia te w odniesieniu do wyborców PiS potwierdzają charakterystyki elektoratu w badaniach CBOS. W ich świetle wyborcy PiS wyróżniają się głównie opiniami w kwestiach światopoglądowych, w tym związanych z rolą Kościoła w życiu publicznym. Około 28% zwolenników ugrupowania jest zdania, że Kościół powinien angażować się w sprawy państwa i jego politykę, odsetek ten stale rośnie i jest najwyższy w stosunku do wyborców innych partii (CBOSb 2011:8–9). W przypadku Platformy Obywatelskiej sympatie także warunkuje religijność badanych mierzona częstością praktyk religijnych. Do jej zwolenników znacznie częściej zaliczają się osoby niepraktykujące (33%), sporadycznie uczestniczące w praktykach religijnych (35%) niż głęboko religijne –

¹ Paweł Grygiel i Artur Grzesik stwierdzili, że w przypadku Podkarpacia do tych determinant należy zaliczyć: niski poziom urbanizacji, przeludnienie wsi, jeden z najniższych w kraju wskaźników odnośnie do powierzchni średniego gospodarstwa rolnego (Grygiel, Grzesik 2003: 56). Spowodowało to, że na terenie dawnej Galicji intensywnie rozwijały się partie i podmioty ruchu ludowego.

² Mikołaj Cześnik argumentował, że silne związki łączące partycypację wyborczą z uczestnictwem w praktykach religijnych wynikają z faktu, że uczestniczące w nich osoby są silnie zintegrowane ze swoimi wspólnotami wyznaniowymi (Cześnik 2007: 38).

praktykujące kilka razy w tygodniu (17%). Około 90% wyborców tego ugrupowania wyraźniej niż ogół badanych opowiada się za rozdziałem Kościoła od państwa (CBOSc 2009: 8).

Drugim czynnikiem jest poziom zurbanizowania okręgu, który wpływa na popularność ugrupowań „miejskich” lub odwołujących się do elektoratu wiejskiego. W badaniach CBOS przeprowadzanych wśród mieszkańców wsi najbardziej liczącą się partią jest PiS. Analizy wyników wskazują, że z ugrupowaniem tym identyfikuje się co trzeci wyborca mieszkający w gminie wiejskiej. Prawie dwukrotnie mniej zwolenników ma rządząca PO (16%), a dopiero trzecie miejsce zajmuje koalicyjne Polskie Stronnictwo Ludowe z rezultatem 11% (CBOSd 2014: 10). W przypadku miast zdecydowanie największym poparciem mieszkańców cieszy się Platforma Obywatelska; na ugrupowanie to w 2012 r. chciała głosować mniej więcej jedna trzecia wyborców mieszkających w miastach powyżej 100 tys. ludności i jedna piąta mieszkańców wsi (CBOSa 2012: 3).

Odnosząc się do wskazanego podziału miasto – wieś, Podkarpacie jest regionem stosunkowo słabo zurbanizowanym i jednocześnie słabo zindustrializowanym. Pod tym względem zajmuje pozycję zbliżoną do województw: świętokrzyskiego, lubelskiego, małopolskiego oraz podlaskiego. Na przeciwległym biegunie znajdują się województwa o wysokim poziomie industrializacji i urbanizacji: śląskie, dolnośląskie, pomorskie, łódzkie i lubuskie (Grygiel, Grzesik 2003: 60).

W 2001 roku 40,9% ludności województwa zamieszkiwało miasta (w tym samym roku średnia w kraju wyniosła 61,7%), co dało okręgowi podkarpackiemu ostatnią pozycję na liście pod względem poziomu urbanizacji województw. Charakterystyczny był znaczny odsetek gmin wiejskich, stanowiących 71,9% spośród wszystkich gmin województwa (przy średniej równej 64,1% dla kraju). Jedynie w trzech województwach odsetek ten był większy niż na Podkarpaciu – lubelskim, małopolskim oraz łódzkim (Grygiel, Grzesik 2003: 58)³.

Na dzień 31 grudnia 2013 r. 41,24% mieszkańców województwa podkarpackiego zamieszkiwało miasta, a 58,76% obszary wiejskie (CBOSe 2013: 43). Wynika z tego, że sytuacja w trzynastoletnim okresie nie zmieniła się – nieznaczny wzrost odsetka ludności mieszkającej w miastach to raczej efekt polityki przyłączania do miast przyległych obszarów wiejskich niż migracji.

---

³ W województwie największy procent gruntów rolnych znajduje się w powiatach: mieleckim, przeworskim, strzyżowskim, jarosławskim, łańcuckim, rzeszowskim oraz brzozowskim. W drugiej kolejności należy wyróżnić powiaty: ropczycko-sędziszowski, leżajski, przemyski, jasielski, krośnieński oraz kolbuszowski. Trzecią kategorią, o najniższym odsetku gruntów ornych, są powiaty: nizański, lubaczowski, tarnobrzski, stalowowolski, sanocki oraz bieszczadzki (Grygiel, Grzesik 2003: 103).

Warto zauważyć, że o ile w wyborach do PE w 2009 r. Platforma Obywatelska minimalnie wygrywała z PiS w miastach okręgu nr 9 (36,87% do 36,74%), to w 2014 r. sytuacja się odwróciła i ugrupowanie przegrało z partią Kaczyńskiego w głównych miastach województwa, w szczególności w Rzeszowie, Przemyślu i Krośnie (*Wyniki wyborów do PE 2014*).

W trzeciej kolejności czynnikiem warunkującym głosowanie na określone listy była sytuacja gospodarcza Podkarpacia, powiązana ze statusem materialnym wyborców. Pozycja gospodarcza województwa względem pozostałych mierzona takimi wskaźnikami, jak: odsetek bezrobotnych, poziom PKB na mieszkańca, wskaźniki aktywności gospodarczej stawia okręg nr 9 na jednym z najniższych miejsc w kraju⁴.

Biorąc pod uwagę stopę bezrobocia w okręgu nr 9, w końcu 2012 r. jego poziom był najwyższy w Polsce i wyniósł 16,4%. W 2013 r. 7% mieszkańców w wieku produkcyjnym można było zaliczyć do trwale bezrobotnych. W okresie 2011–2012 najwyższy odsetek pozostających bez pracy, przekraczający 22%, rejestrowano aż w pięciu powiatach – niżańskim, brzozowskim, bieszczadzkim, strzyżowskim oraz leskim (*Przegląd regionalny 2012*: 12). Jest to tym bardziej charakterystyczne, że jeszcze na początku ubiegłej dekady region podkarpacki zaliczał się do najsłabiej dotkniętych tym problemem.

Odnosnie do poziomu PKB województwo podkarpackie charakteryzowało się najniższą wartością tego wskaźnika w przeliczeniu na jednego mieszkańca. W roku 2010 PKB wyniósł niecałe 25 tys. zł, podczas gdy średnia wartość dla Polski była o blisko połowę wyższa (37 tys. zł w 2010 r.) (*Przegląd regionalny 2012*: 11). Region nie odrabiał strat dzielących go od reszty kraju, ponieważ PKB przyrastało wolniej niż na poziomie ogólnopolskim, przy czym z każdym kolejnym rokiem zwiększał się procent wypracowywany przez okręg rzeszowski (*Przegląd regionalny 2012*: 5).

Jeśli chodzi o ostatni z wyznaczników – przedsiębiorczość mieszkańców regionu, Podkarpacie charakteryzował najniższy w kraju współczynnik tworzenia nowych firm. W 2011 r. wskaźnik ten wyniósł 46 na 10 tys. mieszkańców (*Przegląd regionalny 2012*: 5).

---

⁴ Istnieje zależność między sytuacją materialną wyborcy i prawdopodobieństwem głosowania na komitet wyborczy. W przypadku Platformy Obywatelskiej w 2012 r. chciało zagłosować na nią 40% badanych deklarujących miesięczne dochody powyżej 1500 zł na osobę w rodzinie i tylko 15% z grupy o najniższych dochodach. Analizując wyborców pod kątem członkostwa w grupach społecznych, zwolennikami PO były najczęściej osoby prowadzące działalność gospodarczą (42%), kadra kierownicza i specjaliści (37%) oraz pracownicy administracyjno-biurowi (35%) (CBOSa 2012: 3).

Przywołane dane pozwalają na stwierdzenie, że stan gospodarki w okręgu pogarszał się w ostatnich latach. Prawdopodobnie jest to jedna z przyczyn, dla których wyborcy na Podkarpaciu byli przychylni ugrupowaniom deklarującym etatystyczne podejście do gospodarki. Wyborcy, szczególnie mieszkający w powiatach o strukturalnym bezrobociu, oczekiwali ze strony państwa określonych działań w sferze ekonomii. W rezultacie w wyborach szanse miały komitety wyborcze, których programy wychodziły naprzeciw tym oczekiwaniom. W wymiarze gospodarczym tego typu postulaty głosiło Prawo i Sprawiedliwość, Solidarna Polska, Sojusz Lewicy Demokratycznej, Polskie Stronictwo Ludowe.

Z uwagi na to, że wśród istniejących na Podkarpaciu podziałów społecznych zdecydowanie ważniejszy od ekonomicznego był aksjologiczny, pomimo socjalnego programu Sojusz Lewicy Demokratycznej nie miał większych szans na uzyskanie dobrego wyniku w tym okręgu wyborczym. Z tego samego powodu takie ugrupowania, jak Polska Razem Jarosława Gowina i Kongres Nowej Prawicy nie miały problemu z uzyskaniem dobrego wyniku – pomimo liberalnych (nieetatystycznych) poglądów na gospodarkę. Sytuacja ekonomiczna okręgu była więc czynnikiem ważnym, kształtującym do pewnego stopnia preferencje wyborcze, ale nie miała charakteru decydującego.

Frekwencja wyborcza

Analizując dane z tabeli 4, średnia frekwencja w wyborach w latach 2004, 2009 i 2014 wahała się w Polsce i na Podkarpaciu w granicach 21–25%. Partycypacja wyborcza w okręgu nie odbiegała w znaczący sposób od średniej krajowej: w 2004 r. była najniższa i wyniosła 21%, w roku 2009 wzrosła o jeden punkt procentowy, w roku 2014 o kolejne dwa punkty. W oparciu o dane cząstkowe można mówić o niewielkim trendzie wzrostowym w okręgu nr 9.

Tabela 4. Frekwencja w wyborach do PE

	2004	2009	2014
Polska	20,9%	24.53%	23.83%
Podkarpackie	21,6%	22.28%	24.00%

Źródło: opracowanie własne na podstawie strony internetowej Państwowej Komisji Wyborczej, <http://pe2014.pkw.gov.pl/>, inf. z dnia 10 VII 2014.

W odniesieniu do czynników kształtujących frekwencję wyborczą można wyróżnić kategorię obiektywnych i subiektywnych (Dzwończyk 2007: 58). Do pierwszej należą determinanty socjoekonomiczne, prawne i systemowe, do drugiej psychospołeczne. Pomiedzy wskazanymi czynnikami i uczestnictwem wyborczym zachodzą korelacje. Na przykład partycypacja w wyborach rośnie wraz z wykształceniem, dochodami i pełnieniem funkcji kierowniczych. Miejsce zamieszkania jest czynnikiem istotnym, ponieważ w terenach nieurbanizowanych koszty związane z głosowaniem są wyższe, co przekłada się na niższą frekwencję w porównaniu do miast (Dzwończyk 2007: 59).

Tabela 5. Charakter wpływu czynników demograficzno-społecznych na frekwencję wyborczą

Współczynnik	Wpływ pozytywny	Wpływ negatywny
Odsetek bezrobotnych		x
Średnie wynagrodzenie		x
Zamieszkujący miasta		x
Zagęszczenie ludności		x
Uczestnictwo w praktykach religijnych	x	
Wykształcenie średnie lub wyższe		x

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli dokonano oceny wpływu poszczególnych czynników na partycypację w okręgu nr 9. Odnosząc się do nich, należy wskazać na pewien paradoks. Zgodnie z wynikami badań z zakresu socjologii wyborów (Wiszniewski 2008; Cześnik 2007; Grabowska 2004) wszystkie analizowane czynniki demograficzno-społeczne (poza aktywnym uczestnictwem w praktykach religijnych) są na poziomie niższym niż średnia ogólnokrajowa i powinny kształtować frekwencję niższą niż ogólnopolska. Paradoks polega na tym, że na Podkarpaciu frekwencja jest zwykle wyższa od średniej ogólnopolskiej, i to niezależnie od rodzaju wyborów. W związku z tym można postawić tezę, że o poziomie frekwencji na Podkarpaciu nie decydują w pierwszej kolejności czynniki socjoekonomiczne, tylko religijne i świadomościowe. Wpływ poziomu religijności został wskazany w odniesieniu do badań Mirosławy Grabowskiej, dlatego w dalszej kolejności przedstawione zostaną założenia związane z czynnikami świadomościowymi.

Zgodnie z teorią nawyku przyjmuje się, że zachowania wyborcze są względnie trwałe, wyborcy przez pokolenia „uczą się” określonych postaw wyborczych (Cześnik 2007: 170). Tak ukształtowane nawyki są rezultatem zachowań utrwalanych przez dziesięciolecia. Z teorii nawyku korzystają zwolennicy hipotezy zaborowej, której istota polega na tłu-

maczeniu różnic w zachowaniach elektoratu w poszczególnych częściach kraju w oparciu o nawyki wyuczony jeszcze w okresie istnienia zaboru rosyjskiego, pruskiego i austriackiego. W przypadku Podkarpacia postawy kształtowały się głównie w czasach Galicji. Wpływ tego okresu na wyborców pokazał w swoich badaniach Jerzy Bartkowski (Bartkowski 2003). Autor ten stwierdził, że w obszarze byłej Galicji wysoki poziom partycypacji wyborczej został ukształtowany historycznie, co przekłada się współcześnie na wysoką frekwencję w wyborach różnego typu.

Podsumowanie

Podsumowując, należy sformułować cztery wnioski. Po pierwsze, Podkarpacie jest specyficznym regionem pod względem preferencji wyborczych, w którym w wyborach europejskich w latach 2004, 2009 i 2014 tradycyjnie wygrywała prawica (Liga Polskich Rodzin, Prawo i Sprawiedliwość). Lepsze niż średnia w kraju rezultaty uzyskiwały także komitety odwołujące się do interesów mieszkańców wsi (Polskie Stronnictwo Ludowe, Samoobrona). Drugim pod względem wyniku wyborczego komitetem w wyborach w latach 2009 i 2014 była Platforma Obywatelska, która uzyskiwała po jednym mandacie, jednocześnie wyraźnie tracąc na Podkarpaciu w stosunku do własnych rezultatów w skali kraju (około 14–15%).

Po drugie, profil wyborczy okręgu był w pierwszej kolejności zdeteminowany przez czynniki religijne oraz świadomościowe – historycznie ukształtowane nawyki, a dopiero w drugiej przez zmienne społeczne i gospodarcze (takie jak wyznaczniki sytuacji gospodarczej województwa). Oznacza to, że w okręgu wygrywały komitety prawicowe w wymiarze aksjologicznym.

Po trzecie, z powodu strukturalnych problemów gospodarczych wyborcy w okręgu chętnie głosowali na komitety uznające konieczność ingerencji państwa w gospodarkę, rozbudowę programów socjalnych, odwołujące się w różny sposób do idei wyrównywania szans. Programy w dziedzinie gospodarczej miały jednak zdecydowanie mniejsze oddziaływanie na preferencje niż kwestie aksjologiczne.

Po czwarte, odnośnie do frekwencji wyborczej na Podkarpaciu, jest ona w większości przypadków wyższa od ogólnopolskiej, co dotyczy różnego typu elekcji, w tym do Parlamentu Europejskiego. W okręgu występuje paradoks dotyczący poziomu uczestnictwa w wyborach, ponieważ analizowane zmienne społeczne w świetle badań z zakresu socjologii wyborów powinny kształtować niższą frekwencję, a jest przeciwnie. Wysoką frekwencję należy tłumaczyć głównie koncepcjami hipotezy zaborowej i teorii nawyku.

Bibliografia

- Bartkowski J., 2003, *Tradycja i polityka: wpływ tradycji kulturowych polskich regionów na współczesne zachowania społeczne i polityczne*, Warszawa.
- CBOSa 2012, *Elektoraty głównych partii politycznych*, http://cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_080_12.PDF
- CBOSb 2011, *Elektoraty partyjne o istotnych kwestiach społeczno-politycznych*, www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2011/K_103_11.PDF
- CBOSc 2009, *Elektoraty głównych partii politycznych: charakterystyka poglądów*, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K_138_09.PDF
- CBOSd 2014, *Postawy mieszkańców wsi wobec polityki*, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_030_14.PDF
- CBOSe Podkarpackie w liczbach, <http://rzeszow.stat.gov.pl/publikacje-852/podkarpackie-w-liczbach-2013-909/>
- Cwalina W., Falkowski A., 2005, *Marketing polityczny. Perspektywa psychologiczna*, Gdańsk.
- Cześniak M., 2007, *Partycypacja wyborcza w Polsce. Perspektywa porównawcza*, Warszawa.
- Dzwończyk J., 2007, *Przyczyny absencji w wyborach parlamentarnych 2005* [w:] *Oblicza polskiego systemu politycznego*, red. B. Krauz-Mozer, K. Sobolewska-Myślik, Toruń.
- Grabowska M., 2004, *Podział postkomunistyczny*, Warszawa
- Grygiel P., Grzesik A., 2003, *Społeczno-gospodarcza kondycja województwa podkarpackiego na tle kraju* [w:] *Województwo podkarpackie na początku XXI wieku*, red. M. Malikowski, Rzeszów.
- ISKK 2013, *Strona internetowa Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego*, <http://www.iskk.pl/kosciolnaswiecie/193-dominicantes-2013.html>, Dominicantes.
- Kozak M., Pyszkowski A., Szewczyk R., 2001, *Słownik rozwoju regionalnego*, Warszawa.
- Przegląd regionalny 2012, Województwo podkarpackie, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Rzeszów.
- Wiszniowski R., 2008, *Europejska przestrzeń polityczna. Zachowania elektoratu w wyborach do Parlamentu Europejskiego*, Wrocław.
- Wybory do Parlamentu Europejskiego 2004, *Strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej*, <http://pe2004.pkw.gov.pl/>
- Wyniki wyborów do PE 2014, *Strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej*, <http://pe2014.pkw.gov.pl/>, inf. z dnia 10 VII 2014.